

**NOVERBAL HISSIYOT IFODALOVCHI VOSITALARNING
LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НЕВЕРБАЛЬНОЙ
ВЫРАЗИТЕЛЬНОЙ СИЛЫ ЭМОЦИЙ
LINGUISTIC-CULTURAL ANALYSIS OF NON-VERBAL EMOTION
EXPRESSIVE POWER**

Ubaydullayeva Zarnigor Hasanboy qizi

Farg‘ona davlat universiteti tayanch doktoranti

z.ubaydullayeva@mail.ru

Annotatsiya: ushbu maqolada noverbal hissiyot ifodalovchi vositalarning lingvokulturologik tomondan aks etishi tahlil qilingan. Lingvomadaniyatlarda individning mimik yuz ifodalarini o‘ziga xos xoslanishi, hissiyotlarning namoyon bo‘lishida tana tilining ahamiyati haqida ma’lumotlar, turli olimlar fikrlarining tahliliga, qiyoslanishiga to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: noverbal hissiyot ifodalovchi vositalar, lingvomadaniyat, lingvoantropologiya, unversal hissiyotlar, mimika, yuz ifodasi, ekspressiya, sof va aralash tuyg‘ular, kodlangan ma’no.

Аннотация: в данной статье анализируется лингвокультурологическое отражение невербальных средств эмоционального выражения. В «Лингвистических культурах» обсуждалась информация о важности языка тела в проявлении эмоций, а также анализ и сравнение мнений различных ученых.

Ключевые слова: невербальные средства выражения эмоций, лингвокультура, лингвоантропология, универсальные эмоции, мимика, экспрессия, чистые и смешанные эмоции, закодированный смысл.

Abstract: this article analyzes the linguistic and cultural reflection of non-verbal means of emotional expression. In Linguistic Cultures, information on the importance of body language in the manifestation of emotions, the analysis and comparison of the opinions of various scientists has been discussed.

Key words: nonverbal means of expressing emotions, linguistic culture, linguoanthropology, universal emotions, facial expressions, expression, pure and mixed emotions, coded meaning.

Hissiyotlar - sub'ektiv psixologik holatlarning alohida sinfi bo'lib, ular bevosita tajriba shaklida o'z faoliyati jarayoni va natijalarini va tashqi dunyo bilan munosabatlarni aks ettiradi. Insonning atrofidagi dunyoni baholashi ma'lum bir jamiyat tomonidan qabul qilingan qadriyatlar tizimiga asoslanadi.

Muayyan madaniyatga mansublik hissiylik darajasini va uning intensivligini ham belgilaydi. Kollektivistik madaniyat individuallikdan ko'ra hissiy toifalarning ko'proq farqlanishi bilan tavsiflanadi va uning vakillari o'zlarining his-tuyg'ularini yanada yorqinroq namoyon qiladilar. Ularning xabarlar kontekstiga e'tibori hissiyotlarni ifodalash uchun lingvistik vositalarning boyligida, odamlar o'rtasida paydo bo'ladigan his-tuyg'ularning barcha soylarini etkazish istagida namoyon bo'ladi. Kollektivistik madaniyat vakillari bo'lgan ruslar, inglizlar va o'zbeklar noaniqlikdan qochish darajasi past bo'lgan individualistik madaniyat vakillaridan farqli o'laroq, hissiyotlarning yorqin namoyon bo'lishi bilan ajralib turadi.

Emotsional tajriba davomida periferik o'zgarishlar butun tanani qamrab oladi, yuz mushaklari tizimiga va butun tanaga tarqaladi, shuningdek, ekspressiv harakatlar deb ataladigan harakatlarda namoyon bo'ladi: mimika - yuzning ekspressiv harakatlari; pantomima - butun tananing ifodali harakatlari; "Ovozli yuz ifodasi" - ovozning intonatsiyasi va tembridagi hissiyotlarning ifodasidir¹⁵. Ko'pincha ifodaning eng muhim elementlari yuz ifodalari va nutq intonatsiyasidir.

Ekspressiv harakatlar nafaqat his-tuyg'ularning hamrohligi, balki ularning mavjudligi yoki namoyon bo'lishining tashqi shaklidir. Tuyg'ularning yuz komponentlari nafaqat his-tuyg'ularning haqiqiy ifodasi, balki hissiyot tajribasini kuchaytiruvchi omil hamdir.

Agar shu tarzda o'ziga xos semantika bilan to'yingan ekspressiv harakatlar so'zsiz, ammo ifodaga to'la nutqqa aylansa, boshqa tomondan, inson nutqining o'zi,

---

¹⁵ Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб., 2002.

so'zlarning tovush tomonining o'zi vokal va ko'p jihatdan "mimika" ni o'z ichiga oladi - o'zining ekspressivligini ushbu yuz ifodasida namoyon qiladi.

Har bir shaxs nutqida emotsional qo'zg'alish ekspressiv vositalarning butun majmuasida namoyon bo'ladi: intonatsiya, ritm, temp, pauzalar, ovozni ko'tarish yoki pasaytirish va hokazo. Ovozli yuz ifodalari, inson ovozinin chastotasi va intensivligi vibrato-ritmik pulsatsiya deb ataladigan narsada ham namoyon bo'ladi.¹⁶

Jamiyat hayoti va tevarak-atrofdagi olamni idrok etish milliy-lingvistik majmualarga ta'sir etmay qolmaydi¹⁷. Til¹⁸, E.Sapir aytganidek, “ijtimoiy voqelikka” yo'l ko'rsatuvchidir, ya'ni so'zning keng ma'nosida madaniyatni tushunish bo'yicha qo'llanma deb qaralsa ayni muddao bo'ladi (shu jumladan yashash, fikrlash va his qilish usullari)¹⁹

Bizning tadqiqotimiz shuni ko'rsatadiki, hissiyotlarning tartibga solinadigan tarkibiy qismlari tavsiflovchilarining ruscha lug'atlarining umumiy hajmi ingliz tilidan bir oz kattaroqdir²⁰. Bu yuqorida aytilgan ruslarning yuqori kontekstli madaniyat vakillari sifatidagi hissiylik darajasi haqidagi taxminga to'liq mos keladi. Bundan tashqari, rus tilidagi "ko'zlar" so'zini o'z ichiga olgan leksik birliklar soni ingliz va o'zbek tillaridagi bir xil raqamdan ikki baravar ko'pdir.²¹

O'tgan asrning 60-yillarda keng ko'lamli eksperimentlar P. Ekman va U. Friesen tomonidan o'tkazildi. Bu tadqiqotlar turli madaniyatlarda yuz ifodalarining o'zgarmasligini ochib berdi²². Hozirgi vaqtda asosiy his-tuyg'ularni (g'azab, qayg'u, qo'rquv, quvonch, jirkanish, ajablanish)²³ ekspressiv yuz, mimik ifodalarida aks ettirishning universalligi odatda e'tirof etiladi, garchi yuz ifodalarida ba'zi madaniyatlararo o'zgarishlarga ruxsat berilgan. Bundan tashqari, bir vaqtning o'zida

¹⁶ Дружинин В.Н. (ред.) Современная психология. Справочное руководство. М., Инфра-М, 1999

¹⁷ Шмелев А.Д. Дух, душа и тело в свете данных русского языка.// Бульгина Т.В., Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). М., 1997.

¹⁸ Шмелев А.Д. Могут ли слова быть ключом к пониманию культур? (Вступление к кн.: Вежицка А. Понимание культур через посредство ключевых слов). М., 2001

¹⁹ Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М., 1993.

²⁰ Багдасарова Н.А. Лексическое выражение эмоций в контексте разных культур. М., 2004.

²¹ Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М., 1993.

²² Ekman P., Friesen W.V. The repertoire of nonverbal behavior: categories, origins, usage and coding. Semiotica, 1969, v. 1, №1.

²³ Ekman P., Friesen W.V. Constants across culture in the face and emotion. Journal of Personality and Social Psychology, 1971, v.17, p. 124-129.

o'nta mamlakatda o'tkazilgan tadqiqotda, xorijiy madaniyat vakillarining yuz ifodalarida nafaqat "sof", balki aralash tuyg'ular ham juda yaxshi tan olinishi aniqlandi.

Mutaxassislarning xorijiy madaniy muhitda o'zaro hamkorlik qilishga tayyorlashda, bugungi kunda psixologlar odatda tushunmovchiliklarni oldini olish uchun imo-ishoralarni iloji boricha kamroq ishlatishni tavsiya qiladilar, chunki bir madaniyatga tanish bo'lgan imo-ishoralar boshqa madaniyat vakillari tomonidan butunlay boshqacha talqin qilinishi mumkin.

Faqat ishonchli tarzda o'rnatilgan universallar ba'zi tillarda kodlangan va boshqalarida kodlanmagan ma'nolarni tushuntirish uchun turli lingvistik-madaniy jamoalarda mustahkamlangan kontseptual tizimlarni taqqoslash uchun jiddiy asos bo'lishi mumkin²⁴.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб., 2002.
2. Дружинин В.Н. (ред.) Современная психология. Справочное руководство. М., Инфра-М, 1999
3. Холл Э. Как понять иностранца без слов// Фаст Дж. Язык тела. М.: Вече, Персей, АСТ, 1995.
4. Шмелев А.Д. Могут ли слова быть ключом к пониманию культур? (Вступление к кн.: Вежбицка А. Понимание культур через посредство ключевых слов). М., 2001
5. Шмелев А.Д. Дух, душа и тело в свете данных русского языка.// Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). М., 1997.
6. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М., 1993.
7. Багдасарова Н.А. Лексическое выражение эмоций в контексте разных культур. М., 2004.

²⁴ Leibniz G.W. New essays on human understanding. Trans. Peter Remnant and Jonathan Bennett. Cambridge: Cambridge University Press, 1981

8. Mead M. Sex and temperament in three primitive societies. N.Y., Morrow, 1935.
9. Ekman P., Friesen W.V. The repertoire of nonverbal behavior: categories, origins, usage and coding. *Semiotica*, 1969, v. 1, №1.
10. Ubaydullayeva, D., & Raxmonqulova, M. (2022). TILSHUNOSLIKDA IJTIMOY YO'NALISHNING TARAQQIYOTI. *Science and innovation*, 1(B6), 869-873.
11. G'opporova, N., & Ubaydullayeva, D. (2022). A COMMUNICATIVE PRAGMATIC STUDY OF MEANS OF EXPRESSING DIRECTIVE SPEECH ACTS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(12), 825-827.